

Mitska moška lezbijka: Radclyffe Hall in nova ženska*

Sovražim igre! Sovražim igranje vlog! Tako smešno je, da nekatere lezbijke, ki prezirajo moške, postanejo njihovi replikanti!

Iz anonimnega pogovora v *The Gay Report*, ur. Karla Jay in Allen Young

Domneva, da lezbištvo kot intenzivna oblika ženskega povezovanja pomeni prepričanje, način mišljenja, delovanja ali pojavnosti po moškem vzoru, je v nasprotju s prvim načelom lezbičnega feminizma: lezbijka je "žensko-identificirana ženska".¹ Kaj potem storiti s pojavo, na katero referiramo, v različnih časovnih obdobjih in razmerah, kot na "moško lezbijko", "pravo invertiranko", "bull dagger" ali "butch"? Vidite jo na starih fotografijah ali slikah; z razkoračenimi nogami, s klobukom in v moškem suknjiču izzivalno strmi v vas iz okvirja, z gladko počesanimi lasmi ali zataknenimi za ušesa; ali pa jo srečate na cesti v majici in škornjih, z osladno elegantno žensko, ki se obeša na njeno tetovirano roko. Ona res spravlja v zadrego politično gibanje, ki prisega, da je sovražnik tradicionalnih kategorij spola, a vendar lezbištvo vrednoti kot temeljno obliko ženskosti.

Daleč od oči, daleč od zavesti! "Koncept butch in femme je preteklost," trdi neka lezbična avtorica, izhajajoč bolj iz upanja kot pa iz stvarnih razmer.² Toda kaj s tistimi starimi fotografijami?

* Esther Newton: "The Mythic Mannish Lesbian: Radclyffe Hall and The New Woman", v: **The Lesbian Issue, Essays from SIGNS**. University of Chicago Press, Chicago 1985 (str. 7-27).

¹ Ključni besedili sta *Radicalesbians*, "The Woman Identified Woman", v: **Radical Feminism**, ur. Anne Koedt, Ellen Levine in Anita Rapone (New York: Quadrangle, 1973), str. 240-45; in Adrienne Rich, "Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence", *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 5, št. 4 (Poletje 1980): 631-60. Najboljša analiza o razvoju teh idej in njihovih negativnih posledicah za feministično

gibanje je besedilo Alice Echols, "The New Feminism of Yin and Yang", v: Powers of Desire, ur. Ann Snitow, Christine Stansell in Sharon Thompson (New York: Monthly Review Press, 1983), str. 439-59.

² *Sasha Gregory Lewis, Sunday's Women (Boston: Beacon Press, 1979), str. 42.*

³ *Andrea Dworkin, Pornography and Silence: Culture's Revenge against Nature (New York: Harper & Row, 1981), str. 219.*

⁴ *O ženskah, ki so se pojavljale kot moški, glej San Francisco Lesbian and Gay History project, "She Even Chewed Tobacco": Passing Women in Nineteenth-Century America (1983), distribucija dia posnetkov Iris Films, Box 5353, Berkeley, California 94705; Jonathan Katz, Gay American History: Lesbians and Gay Men in the U.S.A. (New York: Thomas Y. Crowell, 1976), str. 209-80.*

⁵ *"Večina nas lezbijk, ki je odraščala v petdesetih letih, ni vedela ničesar o lezbištvu, razen oblačenja Stephen Gordonove", priznava Blanche Wiesen Cook, tudi sama kritičarka Hallove; glej Cook: "Women Alone Stir My Imagination": Lesbianism and the Cultural Tradition", Signs 4, št. 4 (Poletje 1979): 719-20. Kljub aristokratskim omejenostim Stephen Gordonove je njena podoba tran-*

Ali je bila moška lezbijka mit, ki ga je ustvarila "(moška) pornografska domišljija"³, ali so ga ustvarili seksologi, ki so bili nagnjeni k označevanju feministk 19. stoletja kot deviantnih? Mogoče stare fotografije prikazujejo samo manjše število zmedenih duš – ali pa so morda te "predgibanjske" ženske mislile, da so moške kravate elegantne in praktične?

V devetnajstem stoletju in še prej so se posamezne ženske pojavljale kot moški. Oblačile in vedle so se kot moški zaradi različnih ekonomskih, seksualnih in avanturističnih razlogov. Veliko teh žensk je bilo iz delavskega razreda.⁴ Javno, delno preoblačenje v nasprotni spol se je razvilo med predstavnicami buržoaznih slojev v poznem devetnajstem stoletju. Zgodnji osamljeni primeri delnega preoblačenja v nasprotni spol so bili verjetno povezani z eksplicitnim feminizmom (npr. francoska pisateljica George Sand in ameriška zdravnica Mary Walker), čeprav je večina feministk devetnajstega stoletja nosila tradicionalno žensko obleko. V zadnjih letih 19. stoletja se je preoblačenje v nasprotni spol močnejše prepletalo s "seksualno inverzijo", medicinskim terminom. Ali so si zdravniki izmislili moške lezbijke ali so jih samo opisovali? Toda kakšen pomen je imela ta mitska figura in za koga, ne glede na njen izvor? Moje besedilo raziskuje in razmišlja o zgodovinskih odnosih med lezbištvom, feminizmom in spolom glede na ta vprašanja.

Ena od osrednjih osebnosti v razpravi je angleška pisateljica Radclyffe Hall (1880-1943). Nedvomno najbolj razvpite moške lezbijke, Stephen Gordon, glavne osebe iz romana Studenec samote (The Well of Loneliness, 1928), ni ustvaril pornograf, seksolog, zakonodajalec in ne pisatelj, temveč jo je ustvarila Hallova, tudi sama "odkrita" in kravati zaprisežena lezbijka. In Studenec je bil, vsaj do leta 1970, lezbični roman.⁵ Zakaj je Studenec bolj znan kot drugi romani? Zakaj se zaradi tega romana zgrozi toliko lezbičnih feministk in njihovih zaveznic?⁶

Naše feministične akademičarke niso mogle odmisлити Radclyffe Hall – čeprav so včasih celo upale, da jo bodo spreobrnila za nazaj –, zato pa so jo preučevale, opravičevale ali patronizirale. Radclyffe Hall je, kot so trdile te akademičarke, nehote nasedla takratnemu zdravniškemu napadu na feministično romantično prijateljstvo. Ali pa je, zaznamovana s pesimističnim značajem in spranimi možgani zaradi katolicizma, slepo verjela v družbeno stigmatizacijo lezbijk. In kar naprej se ponavlja argument, da je "pravi" lezbični roman Radclyffe Hall, tisti, ki bi moral postati znan, njeno prvo delo Neprižgana svetilka (The Unlit Lamp, 1924). Še bolje pa bi bilo, če bi bil ključni lezbični roman Orlando (1928) pisateljice Virginije Woolf. Ali pa kakšno delo Natalie Barney ali kaj drugega – samo ne Studenec.⁷

Heteroseksualni konzervativci so obsojali Studenec zato, ker zagovarja pravico lezbijk do obstoja; lezbične feministke pa so

ga obsodile zato, ker predstavlja lezbijke kot drugačne od žensk nasploh. Toda Studenec ni izgubil kontinuiranega pomena za lezbijke, saj se sooča s stigmo lezbištva – kot se mora tudi večina lezbijk v stvarnem življenju. Mogoče sta se Natalie Barney s svojim bogastvom in železnim egom ali varno poročena Virginia Woolf lahko zmrdovali nad patriarhatom, toda večina lezbijk je bila prisiljena poslušati, da so nestvori, ali pa so se vsaj počutile tako. Podobno kot Boweryjevo pijančevanje predstavlja vse, kar je pri pijanosti najgrozljivejše in najodvratnejše, tudi moška lezbijka, katere najslavnejši prototip je Stephen Gordon, simbolizira stigmo lezbištva in tako nenehno premika širok razpon lezbičnih prezentacij.⁸ Drugi vzrok za kontinuiran vpliv Studenca, ki ga bom raziskala na kratko na koncu pričujočega besedila, je ta, da Stephen Gordon artikulira usmerjenost spola, s katero se pomembna manjšina lezbijk še vedno dejavno identificira.

S pojmom "moška lezbijka" (ta termin uporabljam zato, ker sodi v časovno obdobje, ki ga preučujem, bolj kot sodoben termin "butch") razumem lik, ki je definiran kot lezbijka zaradi njenega obnašanja ali oblačenja (po navadi oboje) in kaže elemente, določene kot ekskluzivno maskuline. Približno od leta 1900 naprej je ta cross-gender figura (preoblečena v nasprotni spol) postala javni simbol nove družbeno-seksualne kategorije "lezbijka". Nekatere naše feministične zgodovinarke obžalujejo pojav moške lezbijke zaradi njene povezave z medicinskim modelom patologije. V njihovih glavah je namreč devetnajsto stoletje postalo Zlata doba, preplavljena z zaljubljenimi, nedolžnimi feminističnimi pari.⁹ Toda iz perspektive generacije Radclyffe Hall se modeli devetnajstega stoletja zdijo bolj omejujoči kot osvobajajoči. Postavila bom tezo, da so Hallova in mnoge druge njej podobne feministke sprejele, včasih z dvomnostjo, podobo moške lezbijke in seksološki diskurz o deviaciji predvsem zaradi tega, ker so se močno želele ločiti od aseksualnega modela romantičnega prijateljstva. Iz take postavitve problema vznikneta dve vprašanji. Prvič, zakaj so si ženske dvajsetega stoletja, katerih primarni družbeni in intimni interes so druge ženske, želele, da postanejo njihovi odnosi eksplicitno seksualni? Drugič, zakaj je lik moške lezbijke igral osrednjo vlogo v tem razvoju?

* * *

Struktura in ideologija spolno segregiranega sveta buržoazne ženske v devetnajstem stoletju sta prepričljivo opisani.¹⁰ Ko so britanske in ameriške ženske dobile dostop do višje izobrazbe in poklicev, so to storile v vseženskih ustanovah in medsebojnih odnosih, ki so bili intenzivni, strastni in predani. Ta

scendirala geografske in razredne omejitve.

Vemo, da so Studenec že zgodaj začele brati ameriške lezbijke vseh slojev (osebni pogovor z Liz Kennedy iz Buffalo Oral History Project /1982/; in glej Vern Bullough in Bonnie Bullough, "**Lesbianism in the 1920s and 1930s: A Newfound Study**", *Signs* 2, št. 4 /Poletje 1977/: 895-904, posebno 897). Studenec je bil prevajan v številne jezike. Po Uni Troubridge se je v šestdesetih še vedno stalno prodajalo več kot sto tisoč izvodov na leto samo v Ameriki in Troubridgeova je dobivala pohvalna pisma, naslovljena na Hallovo, še dvajset let po njeni smrti (*Una Troubridge, The Life and Death of Radclyffe Hall* /London: Hammond, Hammond & Co., 1961/). Še danes se prodaja tako ali še bolj kot vsak drug lezbični roman, tako v heteroseksualnih kot ženskih knjigarnah (osebni pogovor z Amber Hollibaugh /1983/, ki je delala pri Modern Times Bookstore /San Francisco/, Djuna Books in Womanbooks /New York City/).

⁶ Hallova bi morala biti cenzurirana zaradi njenih verjetnih simpatij do fašizma, vendar to ni tarča feminističnih napadov nanjo. Vsekakor pa je tovrstne simpatije razvila po tem, ko je napisala Studenec; glej **Troubridge**, str. 118-24.

⁷ O anti-studenčnem pristopu glej Cook; Lillian Faderman in Ann Williams, "**Radclyffe Hall and the Lesbian Image**", *Conditions* 1, št. 1 (april 1977): 31-41; Catharine R. Simpson, "Zero Degree Deviancy: The Lesbian Novel in English", v: **Writing and Sexual Difference**, ur. Elizabeth Abel (Chicago: University of Chicago Press, 1982), str. 243-60; Lillian Faderman, **Surpassing the Love of Men** (New York: William Morrow & Co., 1981), str. 322-23; Vivian Gornick, "**The Whole Radclyffe Hall: A Pioneer Left Behind**", *Village Voice* (junij 10-16, 1981). Samo Inez Martinez, katere pristop je precej drugačen od mojega, je branila Hallovo: glej "The Lesbian Hero Bound: Radclyffe Hall's Portrait of Sapphic Daughters and Their Mothers", **Journal of Homosexuality** 8, št. 3/4 (Pomlad/Poletje 1983): 127-37.

⁸ Za mnoge lesbijke je povezava z moško lesbijko bila in je še vedno boleča. Relacija katerekoli stigmatizirane skupine z likom, ki funkcionira kot simbol in stereotip, je nujno dvoumna. Še celo pred pojavom lezbičnega feminizma so mnoge lesbijke hitele prepričevati sebe in druge, da niso "takšne". Lesbijke, ki so se lahko predstavljale tudi kot heteroseksualne (ker so bile poročene ali so imele ženski videz), so se pogosto izogibale svo-

romantična prijateljstva so značilna za prvo generacijo "novih žensk" – kot so bile Jane Addams, Charlotte Perkins Gilman in Mary Wooley – ki so se rodile v petdesetih in šestdesetih letih devetnajstega stoletja, izobraževale so se v sedemdesetih in osemdesetih in umrle v obdobju od devetdesetih do prve svetovne vojne. Za osebno in ekonomsko neodvisnost so si prizadevale prek zavračanja vloge gospodinje njihovih mater. Boj za avtonomnost je bil boj za samski stan in ločitev od družinske sfere. Ironija je v tem, da so se oprijele romantičnih prijateljstev kot alternative, ki replicira ženski svet ljubezni in predanosti v novih institucionalnih ureditvah kolidžev in stanovanjskih hiš. Ne glede na to, ali so se te ženske medsebojno dotikale svojih genitalij ali skupaj doživljale orgazme, je jasno dvoje: njihovi odnosi so bili kvazi-legitimna alternativa heteroseksualnega zakona in udeleženke jih niso razumele seksualno. V njihovih pismih največkrat ne moremo zaslediti znanega seksualnega jezika – medicinskega, religioznega ali pornografskega – 19. stoletja. Ravno tako pisma ne kažejo sramu, ta je bil značilen za obdobje, ko je užitek bil nekaj umazanega in vulgarnega. Ravno narobe. Prva generacija ni imela česa prikrivati

jih butch sester. S tovrstnimi koncepti sem se obširneje ukvarjala v **Mother Camp: Female Impersonators in America** (Chicago: University of Chicago Press, 1979); trdim, da je feminizirani moški nosilec stigme za gej moške.

⁹ Glej še posebej Faderman.

¹⁰ Glej Carroll Smith-Rosenberg, "The Female World of Love and Ritual", *Signs* 1, št. 1 (zima 1975): 1-30; in Faderman. O kontradikcijah v sistemu romantičnega prijateljstva glej Martha Vicinus, "One Life to Stand Beside Me": Emotional Conflicts of First Generation College Women in England", **Feminist Studies** 8, št. 3 (Jesen 1982): 602-28.

¹¹ George Chauncey, Jr., "From Sexual Inversion to Homosexuality: Medicine and the Changing Conceptualization of Female Deviance", *Salmagundi*, št. 58/59 (Jesen 1982-Zima 1983), str. 114-45, posebno 117. Prišel je do istega zaključka, kot sem jaz glede "nujne" maskulinnosti zgodnje lezbične persone.

zato, ker so se njihovi strastni izlivi razumeli kot izraz čistosti in plemenitosti.

Seksualna lastnina buržoazne ženske je bila omejena na njeno reproduktivno funkcijo; uterus je bil organ le-te. Kar se tiče užitka, pa je "glavni mišljenjski tok viktorijanske seksualne ideologije trdil, da so ženske brez strasti in aseksualne, so pasivni objekti moške spolne želje".¹¹ Večina buržoaznih žensk in moških je bila prepričana, da so seksualni samo moški in deklasirane ženske. Spolnost se je razumela kot falična, to pomeni, da se je konceptualno lahko pojavila le v navzočnosti

¹² O sorodnem pristopu glej Carolyn Burke, *“Gertrude Stein, the Cone Sisters, and the Puzzle of Female Friendship”*, v: Abel, ur. (op. 7 zgoraj), str. 221-42. Gertrude Stein je delila frustracijo druge generacije s “hčerami, ki preživijo celo življenje v osvobajanju od družinskih fiksicij” (str. 223).

¹³ Vse strani, citirane v besedilu, so iz Radclyffe Hall, *The Unlit Lamp* (New York: Dial Press, 1981).

imperialnega in nujnega penisa. Ženske iz delavskih slojev in ženske nižjega položaja glede na raso je njihova udeležba v javni sferi prikrajšala za žensko čistost, ki je buržoazne ženske varovala pred moškimi in posledičnimi izviri spolnega užitka. Toda to, kar so “čiste ženske” počele medsebojno, ne glede na to, koliko zadovoljstva so občutile, se v terminih romantičnega diskurza 19. stoletja ni moglo razumeti kot seksualno. Kolikor so feministke prve generacije označevali kot spolne iztirjenke, je to bilo zato, ker so uporabljale svoje možgane na škodo reproduktivnih organov.

* * *

Druga generacija novih žensk je bila rojena v sedemdesetih in osemdesetih letih 19. stoletja in je dozorela v prvih desetletjih 20. stoletja. To je bila izjemno odlična generacija žensk. Sem uvrščamo kritičarke družine in radikalne političarke, kot sta bili Margaret Sanger in Crystal Eastman; ženske, ki so jih pritegnila nova področja umetnosti, na primer Berenice Abbot in Isadora Duncan; in lezbične pisateljice, kot so bile Gertrude Stein, Willa Cather, Margaret Anderson, Natalie Barney in Radclyffe Hall. Za njih je bila neodvisnost od družine, če jim ni bila dana, izrecna pravica. Prvi roman Hallove Neprižgana svetilka (1924; odslej Svetilka) je naklonjena analiza prve generacije s stališča druge. Roman govori o gospodovalni materi, ki uporabi sorodstvene zahteve ženskih vezi, da bi preprečila hčerino legitimno zahtevo po neodvisnosti.¹² Hallova je razumela ekonomsko in socialno ločitev od družine in doma kot prvi in nujni pogoj za svobodo prve generacije.

Joan Ogden je sposobna, ambiciozna hči iz družine zgornjega srednjega sloja, ki živi v provincialnem angleškem mestu. Mlado Joan poučuje Elizabeth Rodney, diplomiranka Cambridgea, ki si nadvse želi, da bi Joan odšla s Seabourneja in postala zdravnica. Toda gospa Ogden, Joanina hipohondrična mati, hoče obdržati Joan pri sebi za vsako ceno. Ko Elizabeth predlaga, da bi živela z Joan v Cambridgeu, dokler bo Joan študirala medicino, gospa Ogdenova učinkovito pokvari njune načrte tako, da hčeri vzbudi občutek krivde. Joan razmišlja o svoji želji, da bi zapustila mater, v jeziku prve generacije: “Dobri bog, je grenko pomislila, ‘mar na tem svetu ne moremo razvijati individualnosti, ne da bi prizadeli sebe ali drugega?’ Stisnila je pesti. ‘Ni mi mar, ni mi mar! Imam pravico do svojega življenja ... Upiram se navadam.’” (Str. 247-48)¹³

Toda za razliko od M. Carey Thomas in drugih uspešnih pripadnic prve generacije, ki so uporabljale romantična prijateljstva kot alternativo domačemu krogu, Joan ne uspe doseči individualnosti. Družinske vezi so kakor “hobotnica” (to je bil

tudi prvi naslov romana), ki iztiska življenje iz hčera. Ravno narobe pa Joan prijateljstvo z Elizabeth nudi "tovarištvo ... razumevanje ... pomoč pri delu in zabavi ... svobodo in ustvarjalnost" (str. 245). Toda gospa Ogdenova je močnejša; Elizabeth končno odneha, se poroči z bogatim moškim, ki ga ne ljubi, in se preseli v Južno Afriko. Joan ostane pri materi in skrbi zanjo kot neplačana medicinska sestra in tovarišica.

Hallova z družino v Svetilki simbolizira družbo, breme tradicionalne razlike med spoloma in žrtvovanje izpolnitve ženske zaradi tradicionalnih meščanskih norm. Družina je torišče meščanskih navad: ustrezno oblačenje, omejene vrtno zabave, provincialne govorice. Polkovnik Ogden je nadut tiran, gospa Ogdenova pa domu predana ženska. Mati, prestrašena zaradi drugačnih možnosti ter neustvarjalna in brez domišljije, hoče prikleniti svojo hčer na enako banalno in omejeno življenje.

Nasprotno pa Hallova z maskulinim telesom in močnim, dejavnim umom simbolizira žensko zavračanje tradicionalne razlike med spoloma in meščanskih vrednot. Joan hoče postati zdravnica. Razmišlja bistro in inteligentno, ima veliko, krepko in zdravo telo. Ona in Elizabeth pohajkujeta ob hladnih zimskih dnevih, se pogovarjata o znanosti in življenju zunaj zaprtega kroga Seabourneja in družinskih vezi. Kot najstnica je bila Joan "velikih kosti in visoka za svoja leta, suha kot fant, z bledim obrazom in kratkimi črnimi lasmi" (str. 11). Elizabeth je spominjala na mlado "žrebe". Ko Joan izgubi boj za neodvisnost, pa se njeno telo spremeni, zdravje se poslabša in njene sposobnosti za prosto gibanje in oster vid so prizadete. Pri triinštiridesetih letih je stara ženska, nagnjena k histeriji in hipohondriji: "Nenehno jo napadajo majhni, neprijetni simptomi ... zaradi občutljivih oči je skorajda postala podobna slepemu ... Če še kaj bere, so to romani lahkotne zvrsti, čeprav sedaj raje bere revije." (Str. 268)

Hallova v Svetilki ni močno razvila moškega telesa in imidžerije oblačenja. Toda v pomembni konfrontaciji blizu zaključka romana je moško obleko nedvomno uporabila za simbolizacijo asertivnosti in modernega. Ženske druge generacije so opisane kot "dejavne, agresivno inteligentne ženske, ki se nikakor ne počutijo samozavestno v predpisanih oblekah, se ne sramujejo kratkih las; ženske, ki so delale dobre stvari, pomembne stvari ... bistre, dobro grajene ženske, ki so videti kot dobro vzgojeni mladeniči." (Str. 284) Ko dve taki ženski zagledata Joan, sedaj ovenelo in šibko, se posmehujeta njenemu staromodnemu videzu: "Ali si videla tisto smešno starko s kratkimi sivimi lasmi? '... Mar ni to za umreti? Zakaj nosi trak namesto ustrezne ovratnice?' '... Zdi se mi, da je ona ena od tistih, ki so jim pravili Nove ženske,' je med temnim smehom reklo dekle v hlačah. 'Srček, ona je predhodnica, nekakšna pionirka, ki jo je

čas premagal. Mislim, da je ona začetnica tega, kar sem zdaj jaz.” (Str. 284)

Čeprav je spolna nedoločljivost pozitivno povezana z neodvisnostjo, pa ni eksplicitne razprave o spolnosti. Joan pove svojemu snubcu: “Nikoli v svojem življenju nisem bila, kot bi se reklo, zaljubljena v moškega” (str. 302), ne da bi ji bilo kakorkoli neprijetno. Strastni odnos med Joan in Elizabeth je opisan v tradicionalnem sentimentalnem jeziku, in nikoli v jeziku užitka. Spolnost za Joan Ogden ni problematična niti njena ambicija, simbolizirana v seksualnih terminih. Svetilka je roman o avtonomiji.

* * *

Za mnoge ženske generacije Radclyffe Hall je seksualnost – kot simbol ženske neodvisnosti – postala vodilna tema. Navsezadnje so bile te ženske generacijske “sestre” D. H. Lawrencea in Jamesa Joycea. Za moške romanopisce, seksologe in umetnike, ki so se uprli viktorijanskim vrednotam, je seksualna svoboda postala vogelni kamen modernizma. Meščanske ženske, kot je bila Hallova, so drugače razumele modernistično seksualno svobodo, saj ženske v viktorijanskih pojmih prve generacije niso mogle izraziti svoje seksualne identitete. Ženske druge generacije, ki so se želele pridružiti modernističnemu diskurzu in odrasti v 20. stoletju, so morale izhajati iz radikalno drugačnih temeljev.

Večji del prve generacije novih žensk je nedvomno odklanjal in se bal takega razvoja. Toda mnoge ženske druge generacije so ga sprejele, previdno ali naivno navdušeno. (Treba je videti samo vznemirljivo sodelovanje Virginije Woolf v Bloomsburyju, pa boste vedeli, kaj hočem povedati.) Niso hotele samo moških poklicev, temveč tudi dostop do širšega sveta moških možnosti. One so popivale, kadile, zavračale tradicionalno žensko oblačenje in živele kot izganke, včasih z grozljivimi posledicami. Četudi so modernizem in predstave o novem spolu pomenili globoka nasprotja za ženske, so mnoge pisale drzne romane in kljub temu zabredle v psihoanalizo in promiskuiteto. Navsezadnje je prav to za njih izborila prva generacija – tenko pravico do preizkušanja novih idej in sodelovanja v velikih sodobnih gibanjih.

Po dveh desetletjih 20. stoletja v Angliji, in morda z desetletnim zaostankom v Združenih državah, je tako zaradi zunanjih napadov kot notranjega razcepa starega feminističnega gibanja začela nastajati ločnica glede na heteroseksualno/homoseksualno delitev, ki je predhodnica današnje delitve. Če naj ženske razvijejo zadovoljivo spolnost, s kom in v kakšnem družbenem kontekstu naj jo potem živijo? Moški establishment je seveda

hotel, da so ženske zadovoljne z moškimi. Temeljno prepričanje seksualnega modernizma je bilo, da ima "normalna" ženska vsaj reaktivno heteroseksualno željo.¹⁴ Seksualni reformisti so napadali viktorijansko spolno segregacijo in promovirali novo idejo o tovariškem zakonu, v katerem naj bi bile zadovoljene heteroseksualne želje ženske in moškega.¹⁵ Lažje povezovanje z moškimi je hitro seksualiziralo ženske srednjega razreda in do leta 1920 je lahkoživi slog odseval seksualno ozračje barov in plesnih dvoran delavskih slojev. Lahkoživost se je spogledovala s pojmom "poceni" in "hitra", ki imata očitne seksualne reference.

Kaj pa se je zgodilo z ženskami, ki niso postale heteroseksualne, ker so bile vztrajno zapisane istospolni intimi? Dober primer za to je Frances Wilder, obskurna feministka druge generacije.¹⁶ Wilderjeva je osvojila ortodoksna stališča prve generacije. V pismu radikalnemu časopisu *Freewoman* iz leta 1912 je zagovarjala vzdržnost in oznanjala, da nova morala spodbuja "tisto degradirajočo ohlapnost v seksualnih zadevah, ki se ji predaja večina nižjih živalskih vrst, vključno z moškimi". Ona sama, sedaj stara sedemindvajset let, je "vedno prakticirala vzdržnost, ne da bi kdaj utrpela stranske učinke". Toda le tri leta pozneje je obupana pisala homoseksualnemu radikalcu Edwardu Carpenterju: "Ravnokar sem z velikim zanimanjem prebrala vašo knjigo z naslovom *Srednji spol* in nedavno se mi je začelo svitati, da tudi sama sodim v ta razred. Zato vam pišem, da bi vas vprašala, ali obstaja kakšna možnost, da navežem stike z drugimi, ki imajo isto naravo." (Str. 930) Wilderjeva se je zavedala, da je na novih idejah nalepka s ceno. "Svet bo porekel, da je telesna zveza med dvema človekoma istega spola neizrekljiv zločin," priznava, vendar igraje razloga, da je zaradi "ekonomskega suženjstva" žensk "normalni seks bolj degradirajoč".

Družbeno polje nove ženske se je odpiralo, postajalo bolj kompleksno in potencialno bolj samotno. Vendar so naše meščanske lezbične predhodnice poleg želje po modernem imele še en močan razlog za sprejemanje sprememb. Da bi se lahko medsebojno našle, so morale postati vidne, vsaj ena za drugo. Potrebovale so nov slovar, zgrajen na radikalnem temelju, da lahko imajo ženske seksualne občutke ločeno od moških.

* * *

"Ugotavljam, da imam ... moško odločnost (večkrat so mi povedali, da razmišljam kot moški) ...," je Frances Wilder priznala Carpenterju leta 1915, ko je opisovala svojo "močno željo po ljubkovanju in crkljanju" prijateljice.¹⁷ Podobno kot večina pomembnih zgodovinskih razvojnih procesov se je tudi

¹⁴ Glej Paul Robinson, *The Modernization of Sex* (New York: Harper & Row, 1976), str. 2,3, in poglavje 1.

¹⁵ Christina Simmons, *"Companionate Marriage and the Lesbian Threat"*, *Frontiers* 4, št. 3 (jesen 1979): 54-59.

¹⁶ Ruth F. Claus, *"Confronting Homosexuality: A Letter from Frances Wilder"*, *Signs* 2, št. 4 (Poletje 1977): 928-33.

¹⁷ *Ibid.*, str. 931.

¹⁸ Sandra Gilbert je to idejo razvila v kontekstu modernistične literature v "**Costumes of the Mind: Transvestism as Metaphor in Modern Literature**", v Abel, ur. (op. 7 zgoraj), str. 193-220.

¹⁹ Chauncey ugotavlja, da se je medicinsko stališče začelo pomikati od zgodnjega izključnega osredotočanja na "inverzijo" k spolnemu obratu do "homoseksualnosti" kot deviantni spolni usmerjenosti v tridesetih letih. Ta sprememba je imela zelo majhen vpliv na popularno ideologijo.

²⁰ Podoben prerez tipov seksologov je prva razvila Carroll Smith-Rosenberg v našem skupnem besedilu, ki bo izšlo dopolnjeno v knjižni obliki.

²¹ Richard von Krafft-Ebing, **Psychopathia Sexualis**, prevedel Franklin S. Klaf (1886; New York: Bell Publishing Co., 1965), str. 262-64.

²² *Ibid.*, str. 264.

simbolično zlitje spreminjanja spola in homoseksualnosti preveč poudarjalo. Bog sam je predpisal spolno hierarhijo in heteroseksualnost pri Stvarjenju. Misel, da so moški, ki imajo spolne odnose z moškimi, enaki ženskam, ni bila nova. Toda v drugi polovici 19. stoletja je medicinski poklic v razvoju znanstveno sankcionalno tradicijo; zdravniki so se strinjali, da je homoseksualno obnašanje moških simptom in posledica feminilnosti. Maskulina invertiranka je bila morda analogna izpeljava tega. Vendar je moška lezbijka pomenila močno persono, tako za drugo generacijo novih žensk kot za njihove antifeministične sovražnike. Mislim, da je njena podoba prevladala v diskurzu o ženski homoseksualnosti, še posebno v Združenih državah in Angliji, zaradi dveh vzrokov. Prvič, ker seksualna želja naj ne bi bila inherentna ženskam, se je verjelo, da je v lezbijki ujeta moška duša, ki jo je falicirala in oskrbela z aktivnim poželenjem. Drugič, spreminjanje spola je postalo močan simbol feminističnih aspiracij, pozitiven za modernistke in negativen za moške, ne glede na to, ali so bili konzervativci ali modernisti.¹⁸

Richard von Krafft-Ebing je artikuliral zlitje maskulinosti, feminističnih aspiracij in lezbištva: to je postalo, in še močno ostaja, referenčno besedilo v anglo-ameriški kulturi.¹⁹ Krafft-Ebing je zvrstil lezbijke v štiri kategorije, pri čemer je vsaka naslednja bolj deviantna in bolj moška.²⁰ Prva kategorija je vključevala ženske, ki "niso izdajale svoje anomalije z zunanjim videzom ali duševnimi (maskulinimi) spolnimi značilnostmi". Vendar pa so se same odzivale na ženske, ki so bile videti ali so se vedle bolj moško. V drugi skupini so bile ženske z "močnim nagnjenjem k moškim oblekam". Te so pomenile žensko analogijo feminiziranega moškega. "Inverzija" tretje stopnje je bila "popolnoma razvita; ta ženska je sprejela definitivno moško vlogo". Četrta stopnja je pomenila "ekstremno stopnjo degenerirane homoseksualnosti. Ženska iz te skupine," je pojasnjeval Krafft-Ebing, "ima od ženskih kvalitet samo genitalne organe; mišljenje, čustva, dejavnosti in celo zunanja pojavnost pa so povsem moški."²¹ Ni bila samo najbolj degenerirana lezbijka tudi najbolj moška, ampak so tudi sleherno prestopanje na področje drugega spola ali aspiracije po moških privilegijih verjetno pomenili simptom lezbištva. V teh patoloških dušah "zavest o tem, da so ženske, in zato prikrajšane za veselo študentsko življenje ali izključene iz vojaške kariere, povzročajo bolee odzive."²² Lezbištvo je pravzaprav prirojena oblika poželenja, ki jo povzročajo in tudi odseva spolni obrat, kot je Krafft-Ebing pojasnjeval na nekem primeru: "Že v najzgodnejšem otroštvu se je raje igrala vojake in druge fantovske igre; bila je predrzna in fantovsko razigrana in skušala celo prekašati svoje majhne tovariše drugega spola ... (Po puberteti)

je imela pohotne sanje, samo o ženskah in o sebi v vlogi moškega ... Svojega patološkega stanja se je razmeroma dobro zavedala. Moške poteze, globok glas, moška drža, brez brade, majhne prsi in kratko pristrizeni lasje dajejo vtis o moškem v ženski obleki.”²³

Havelock Ellis je poenostavil Krafft-Ebingovo štiridelno patologijo.²⁴ Obdržal je pojmovanje o lestvici z naraščajočimi stopnjami inverzije, začel pa je s skupino žensk, ki so vpletene v “strastna prijateljstva”, pri katerih “običajno ne gre za prirojeno inverzijo”, in zaključil z “aktivno invertiranimi ženskami”. Ellisov govor o prvi skupini je bil uničujoč; na glavo je obrnil vrednoto, ki jo je prva generacija feministk pripisala strastnemu prijateljstvu. Kot “seksualni zanesenjaka”²⁵ je te “rudimentarne seksualne odnose” razumel bolj kot simptom ženske spolne nevednosti in represije kot pa duhovne vrednote. Hkrati pa jih je z vključitvijo v diskusijo o inverziji neogibno zaznamoval s stigmo “nenormalnosti”.

Ko je Ellis prišel do samega bistva invertiranosti, so ga zmedla lastna nasprotujoča si stališča. Lezbični par je hotel konstruirati po heteroseksualnem modelu, kot “moškega” in žensko invertiranko. Toda njegov antifeminizem in zavračanje aktivnega poželenja pri ženskah sta ga pripeljala do spajanja inverzije in maskulnosti. Kaj storiti z žensko invertiranko? Rešitev je našel v nenavadnem kompromisu:

*Skupino žensk na prvem mestu ... sestavljajo ženske, ki so najbolj privlačne za aktivno invertirane ženske. Te ženske se od normalne ali običajne ženske razlikujejo predvsem po tem, da ne zavračajo in se ne zgražajo nad ljubezenskimi ponudbami oseb njihovega spola ... Njihovi obrazi so lahko neizraziti ali neprilučni, toda ne redko imajo dobre postave, to naj bi invertiranke bolj privlačilo kot pa lepota obraza ...; po naravi so zelo vdane ... in so vedno ženstvene (poudarek avtorice). Lahko bi rekli, da so to ženske, ki jih povprečni moški ne opazi. Nedvomno je ravno to pogosti vzrok za njihovo odprtost do homoseksualnih ponudb, vendar mislim, da ni edini. Lahko bi rekli, da te ženske konstituira skupino toliko, kolikor so pristno, čeprav ne izrecno seksualno, nagnjene bolj k ženskam kot moškim.*²⁶

Ta izjemna zmešnjava domišljije, domnev in bistrournih pogledov je povsem v nasprotju z Ellisovim vztrajanjem, da “je najpomembnejša značilnost seksualno invertirane ženske neka stopnja maskulnosti”.²⁷ V zvezi z “ženstveno” invertiranko ne omenja nikakršnih “prirojenih” dejavnikov, saj je, kot se zgodi primerom, ki ne ustrezajo paradigmi, preprosto izpuščena.

²³ *Ibid.*, str. 278-79.

²⁴ Havelock Ellis, “**Sexual Inversion in Women**”, *Alienist and Neurologist* 16 (1985): 141-58.

²⁵ Glej Robinson (op. 14 zgoraj) o uravnoteženi oceni Ellisovega radikalizma v seksualnih zadevah in njegove mizoginije.

²⁶ Ellis, str. 147-48.

²⁷ *Ibid.*, str. 152.

²⁸ *Ibid.*, str. 148.

²⁹ *Ibid.*, str. 153.

³⁰ *Freudova analiza je bila zdaleč najbolj pre-
tanjena. Ovrigel je para-
digma o ujeti duši in
očil med "izbiro objek-
ta" in "seksualnimi
karakteristikami in sek-
sualnim stališčem sub-
jekta". Vendar sta nje-
gove precizne ugotovitve
zmotila njegovo
antifeministično stališče
in sprejemanje
biološkega temelja spola.
Glej posebno "The Psy-
chogenesis of a Case
of Homosexuality in
a Woman", in Freud:
Sexuality and the
Psychology of Love,
ur. Philip Rieff (New
York: Collier Books,
1963), str. 133-59.*

³¹ *Vse strani, citirane v
besedilu, so iz Radclyffe
Hall, The Well of
Loneliness (New York:
Pocket Books, 1950).*

Spolni obrat ni vedno homoseksualen, trdi Ellis in izpostavlja nekatere "moške ženske", ki nosijo moško obleko iz pragmatičnih razlogov, toda "aktivno invertirana ženska" ima vedno "bolj ali manj izrazite poteze moškosti", ki so "del organskega instinkta".²⁸ Zaradi njenih čvrstih mišic, atletskih sposobnosti, odpora do ženskih dejavnosti in zaradi posebnega nagnjenja k moški obleki – "ker se nekatere ženske preprosto počutijo bolj doma v teh oblekah" – se ljudem zdi, da bi seksualno invertirana ženska "morala biti moški".²⁹

Tako je bila prava invertiranka bitje med kategorijami, ne moški ne ženska, "tretji spol" ali "ujeta duša". Krafft-Ebing, Ellis in Freud so povezovali ta lik z ženskim poželenjem in s feminističnim uporom proti tradicionalnim vlogam; v najboljšem primeru so bili ambivalentni, v najslabšem pa zgroženi – tako nad ženskim poželenjem kot feminističnim uporom.³⁰ Toda nekatere feministke druge generacije, kot so bile Frances Wilder, Gertrude Stein in Vita-Sackville West, so se povezovale s pomembnimi aspekti persone "tretjega spola". Nobena pa ni tega naredila tako brezpogojno – to je treba povedati – in tako pogumno kot Radclyffe Hall, ko je iz zaničevane moške lezbijke ustvarila heroični lik romana *The Well of Loneliness*, ki ga je javno zagovarjala pred britansko vlado. Stephen Gordon, ki jo je ustvarila Hallova, je dvojni simbol, ki pomeni bolečo pozicijo nove ženske med tradicionalnimi političnimi in družbenimi kategorijami ter lezbični boj za definicijo in zahtevo po identiteti.

V Studencu so si starši Stephen Gordon želeli sina; ko se jim je rodila hči, jo je oče poimenoval Stephen in ji dopuščal precej svobode, ki jo uživajo fantje. Stephen med odraščanjem postaja telesno in čustveno podobna očetu ter prezira ženska dela in obleke. V poznih najstniških letih zavrne snubca, ker ob njem ne čuti nič seksualnega. Pri dvajsetih se strastno naveže na sosedovo ženo, ki jo odločno zavrne, da bi ohranila svoj ugled. Zaradi tega dogodka mati prisili Stephen, da zapusti Morton, družinsko posestvo. Stephen odkrije prek branja Krafft-Ebingovega dela *Psychoaphia Sexualis* v knjižnici umrlega očeta, da je "invertiranka". To identiteto takoj, vendar z bolečino sprejme.

Med prvo svetovno vojno Stephen dela v bolniški enoti, tam se zaljubi v Mary, ki je mlada, nedolžna in "normalna". Na skupnih počitnicah po premirju Stephen mučijo moralni pomisleki. Med obotavljanjem, da bi zvalila Mary v pregnano življenje, in v strahu pred zavrnitvijo si prizadeva ostati čista. Toda Mary, ki ni "ne strahopetna ne šibka", izsili soočenje; postaneta ljubimki in se predata temu, "kar je lahko najrdovratnejše človeško čustvo", strastni spolni ljubezni. (Str. 312)³¹ Toda življenje v Parizu, kjer si uredita dom, postaja težavno. Zaradi Stephenine preokupacije s pisanjem je Mary z dolgočasna

in nesrečna. Obe težko prenašata izključitev iz meščanske heteroseksualne družbe. Na koncu se Stephen zato, da bi osvobodila Mary, pretvarja, da ima ljubico; Mary nerada odide s Stepheninim starim snubcem Martinom in Stephen ostane sama.

Tako Svetilka kot Studenec se ukvarjata z avtonomijo, močjo in zakonskim nasledstvom. V Svetilki družina omejuje prvo generacijo nove ženske. Toda v Studencu samo žensko telo postane nemesis druge generacije. Skladno s tem se relativna pomembnost in sozvočnost teh simbolov premikata iz prvega v drugi roman. V Svetilki je družina realistično opisana in poosebljena v Joanini materi, gospe Ogden, ki je dominantna oseba romana. Družina je ženska, govtajoča in uničevalna. Gospa Ogden predstavlja krivdo, spoštljivost in podjarmljenje individualnosti, to uniči Joan.

Tudi Stephen Gordon mora zapustiti družino, da bi se lahko uresničila. Toda tukaj je družina aristokratska in romantizirana. Stephen ne zdrobi v svojem objemu, marveč jo oropa patriarhalne dediščine samo zato, ker se je rodila kot ženska. Čeprav ji oče preda svoj videz, inteligenco, denar in moško ime, je tragično to, da Stephen ne more postati njegova dedinja. Kot heroična ženska je inherentno razdedinjena, doma le med stranmi Krafft-Ebinga. Stephenina mati, Lady Anna, podobno kot gospa Ogden, omejuje individualnost. Toda mati ni več glavna nasprotnica – to vlogo prevzame žensko telo. V Svetilki se mati in hči borita na področju samo-izpolnitve; v Studencu pa na področju spola in končno – seksualnosti.

Že novorojeno telo Stephen je mitsko maskulino: "Ozkih bokov in širokih ramen" (str. 13). Ko odrašča, njeno telo postaja "čudovito", "gibčno", "hitro"; zna se "mečevati kot moški"; svoje telo odkriva kot "nekaj, kar je treba negovati ... saj jo njegova moč razveseljuje". (Str. 58) Toda v zrelejšem obdobju se njeno navdušenje spreminja v tesnobo. Seveda kljub maskulinemu telesu nima dostopa do moških privilegijev. Toda njen telesni jaz je tudi meseni simbol ženskosti, ki jo Stephen odločno zavrača. Njeno telo ni in ne more biti moško; pa vendar ni tradicionalno žensko. Je locirano med oba spola in torej nelegitimno; predstavlja vsako novo žensko, zadušeno po prvi svetovni vojni zaradi spremenjenega političnega ozračja in okrepljenih spolnih stereotipov. Toda Hallova telo med dvema spoloma uporablja tudi za simbolizacijo "invertirane" seksualnosti, ki je Stephen ne more ne zatreti ne zadovoljiti. Ko v obdobju adolescence ugotovi, da "ni kos" moškemu tekmeču, se začne sovražiti. V enem od najpretresljivejših odlomkov Hallove Stephen izrazi to sovrašтво kot odtujitev od svojega telesa:

³² Gilbert (op. 18 zgoraj), str. 206.

³³ Za novo žensko dvajsetih let tega stoletja je bilo skrajšanje tradicionalno dolgih las drzno dejanje z neizmernimi praktičnimi in simboličnimi implikacijami. To ni bilo nikoli nevtrarno dejanje.

³⁴ Moja uporaba Freudovega koncepta kaže na moje prepričanje, da je ta koncept začel pojasnjevati spolno željo, vsaj tako kot funkcionira v naši kulturi. Hallova je zavračala ali ignorirala Freuda, najbrž zaradi implikacije, ki je veliko ljudi odvrnila od njegovega dela, da je homoseksualnost "ozdravljiva" (glej Faderman in Williams /op. 7 zgoraj/, str. 41, op. 11).

³⁵ Ruth-Jean Eisenbud trdi, da se "primarno lezbična izbira" pojavi okoli tretjega leta starosti, kot posledica "prezgodnje erotike", ki jo majhna deklica usmeri k materi, ki jo izključuje ("Early and Later Determinates of Lesbian Choice", **Psychoanalytic Review** 69, št. 1 /Pomlad 1982/: 85-109, posebno 99). Martinez (op. 7 zgoraj), katere tema je odnos mati/hči v obeh romanih Hallove, ne upošteva koncepta erotike mati/hči in mu odreka slehernu relevantnost psihoanalitičnega modela.

Tiste noči se je opazovala v zrcalu; in celo medtem je souvažila svoje telo z mišičastimi rameni, majhnimi čvrstimi prsmi in ozkimi atletskimi boki. Celo življenje bo morala nositi to svoje telo kakor monstrozni okov, naložen njenemu duhu. To nenavadno iskro, a sterilno telo ... Mikalo jo je, da bi ga pohabila, saj ji je prav ono vzbujalo krutost: bilo je tako belo, tako močno in samozaodostno; vendar hkrati tako bedna in nesrečna pojava, ki ji je oči napolnila s solzami in njeno souvažstvo spremenila v pomilovanje. Začela je žalovati zaradi telesa, se dotikala prsi s sočutnimi prsti, tolažila svoja ramena in pustila, da so ji roke zdrsnile vzdolž ravnih bokov – Oh, ubogo in najbolj brezupno telo! (Str. 187)

Razlika med Stephen in Joan Ogden, odkrita seksualnost, se kaže tudi v Stepheninem navzkrižnem preoblačenju. Toda če so moški pisatelji uporabljali navzkrižno preoblačenje (cross-dressing) za simbolizacijo in vsesplošno grajanje sveta, so ga Virginia Woolf in druge modernistke uporabljale za izražanje "veselega skepticizma" do kategorij spola.³² Stephenino preoblačenje pa pomeni niz mučnih odtujitev. Stephen je odtujena od Lady Anne, kot je bila nova ženska pogosto odtujena od svoje matere, kot je bila to lezbijka, bolj kot heteroseksualna ženska. Za razliko od Orlanda je Stephen ujeta v zgodovino; spola ne more zastaviti kot nepomembno igro. Stephen, tako kot mnoge mlade ženske tedaj in danes, se izmenično upira viziji njene matere o ženskosti in krivi sebe zaradi svoje nesposobnosti, da bi izpolnila to vizijo. Čeprav ima raje obleke očetovega krojača, se včasih vda materini zahtevi in nosi "izbrano obleko", ki jo obleče "čisto narobe". Mati potrjuje njen občutek nenavadnega: "Moj obraz," pove Stephen, "nekaj je narobe z mojim obrazom." "Neumnost!" ji odgovori mati "in se hitro obrne proč, da bi skrila izraz na obrazu." (Str. 73)

Za Hallovo navzkrižno preoblačenje ni maškarada. Pomeni upor nove ženske proti moškemu redu in hkrati pomeni trd boj lezbijk, da bi lahko bile in izražale svoj pravi jaz. Dve leti po izgonu iz Mortona Stephen postane neodvisna ženska s svojim poklicem, nosi moško krojene obleke, ima od nikotina porumenele prste in si redno striže lase "podobno kot moški".³³ Ne glede na to, kako "narobe" se zdi ljudem, se sama Stephen "navduši nad svojimi lasmi". (Str. 210)

Modernizem in aspiracija do moških privilegijev sta bila pri novi ženski povezana z navzkrižnim preoblačenjem v Svetilki. Toda Hallova v Studencu, podobno kot seksologiji, uporablja navzkrižno preoblačenje in spolni obrat za simbolizacijo lezbične seksualnosti. Vendar za razliko od seksologov Hallova postavi Stephen kot subjekt romana, ki je napisan z njenega

stališča do sovražnega sveta. Čeprav so moški zamerili Stephenino "nezavedno domišljavost", Hallova brani Stephenino pravico do tega, kar se imenuje, v njenem fiktivnem univerzumu, moški privilegij: uživanje erotične ljubezni ženske. Mitska moška lezbijka je usmerjena k uzurpaciji sinovega mesta v ojdipskem trikotniku.³⁴

Hallova je začela opisovati eroticiziran odnos mati/hči že veliko let prej, v Svetilki, v kateri je to omogočal domnevni neseksualni okvir romana v celoti:

Mati in hči si nista imeli veliko povedati; ko sta bili skupaj, so njune medsebojne vpljudnosti bile tako nenaravne kot pri ljudeh, ki skrivajo krivdo ... Joan je vedela, da nista videli nikoli tega, kar sta iskali, in da odslej tega nikoli ne bo mogoče več najti ... Želela si je imeti rada gospo Ogden, počutila se je prazno in neutešljivo brez njene ljubezni. Hrepenela je, da bi spet začutila nekdanji hiter odziv, ko se je mati sklanjala nad njo, nekdanjo večno romanco njene bližine. Bila je kot uživalka mamil, ki so ji nenadoma vzeli vsa poživila; hrepenenje je bilo neznosno, nevarno za telo in duha. (Str. 75)

Samo v tem pogledu je Svetilka "zakriti" roman. Hallova, skrivajoč se za starim jezikom, opisuje to, kar je po mojem osrednja komponenta lezbične spolnosti – eroticizem v odnosu mati/hči.³⁵ Pravim "eroticizem", ker je seksualna želja ločena od "identifikacije" ali "vezi". Ženska si je lahko blizu z materjo ("navezana", "identificirana") na veliko načinov, a vendarle eroticizira samo moške. In nasprotno, ženska lahko sovraži svojo mater in ima z njo le malo skupnega, tako je bilo z Radclyffe Hall, a si jo kljub temu divje želi v podobi drugih žensk. Menim, da feministična psihologija še ni rešila uganke spolne usmerjenosti.

Kljub smelosti Hallova ni mogla neposredno obravnavati erotike mati/hči v Studencu; namesto tega jo je obrnila narobe. Stephen se počuti nenavadno neugodno ob vseh ženskah, še posebej z materjo. Lady Anna ni ženska iz mesa in krvi, ki bi se lahko tako kot gospa Ogden počutila "krivo in srečno", ko jo hči poljubi, tako "kot če bi jo objel ljubimec". (Str. 13) Anna je servilna mati patriarhata; dvoumni spol njene hčere in silovita spolnost se ji upirata.³⁶ Stephen pa zato zavrača materino vlogo in vrednote in se namesto z njo identificira z očetom (zaradi česar je zelo nepriljubljena pri feminističnih kritičarkah). V terminologiji Hallove bi lahko rekli, da je Stephen tako podobna svojemu očetju, da prevzame tudi njegovo seksualnost.

Ojdipska drama je odigrana, kot je bilo pogosto pri fantih istega sloja, ko dekline nadomesti mater. Pri sedmih letih Stephenino intenzivno erotiko zbudi Collinsova (ki, kot spolni objekt

³⁶ *Hallova precej eksplicitno opisuje materin strah: ko Lady Anna zaželi lahko noč najstniški Stephen, jo hitro poljubi na čelo, "da se dekline ne bi zbudilo in ji vrnilo poljub" (str. 83).*

³⁷ *V nekem drugem opaznem manjšinskem romanu Toni Morrison, **The Bluest Eye** (New York: Pocket Books, 1972), junakinja, črna deklica sovraži in muči svojo belo punčko. V Studencu pa junakinja sovraži svojo punčko preprosto zaradi njene ženskosti.*

³⁸ *Vera Brittain, Radclyffe Hall: **A Case of Obscenity?** (New York: A. S. Barnes & Co., 1969), str. 92.*

³⁹ *Seksološki diskurz, sam v sebi sovražen do žensk, "je omogočil tudi oblikovanje 'reverznega' diskurza: homoseksualnost je začela govoriti v svojem imenu, da bi zahtevala priznanje legitimnosti ali 'naravnosti', pogosto z istim besednjakom in uporabo istih kategorij, s katerimi je bila medicinsko diskvalificirana" (Michel Foucault, **The History of Sexuality**, zv. 1, An Introduction /New York: Vintage Books, 1980/, str. 102).*

⁴⁰ *Kulturni feminizem skuša umetno ponovno združiti lezbijke in heteroseksualne ženske pod zastavo "ženskih vrednot". Kot poudarja Echolsova, še vedno prevladuje sovražnost, "tako kot leta 1979 na konferenci Ženske proti*

pornografiji, ko je lezbična separatistka ozmerjala Susan Brown-miller s 'kurcolizko'. Brownmillerjeva se je maščevala s pripombo, da se njena kritičarka 'celo oblači kot moški' (Echols /op. 1 zgoraj/, str. 41).

⁴¹ *Seksologi pogosto uporabljajo koncept "sindrom spolne disfrije" sinonimno s "transseksualnostjo", da bi opisali "patologijo" tistih, ki so zaprosili za operativno spremembo spola. Seveda je prizadevanje po opisu in medicinskem zdravljenju transseksualnosti bilo nenavadno, saj je spol /gender/ kulturni konstrukt, in ne biološka entiteta. Moja širša uporaba "spolne disfrije" pomeni strinjanje z nekaterimi seksologi, ki so pojem "transseksualen" omejili na tiste, ki so v resnici z operacijo spremenili svoje telo. Nadalje se spolna disfrija sreča z veliko težav pri določanju konvencionalne (zdravniki pravijo "adekvatne" ali "normalne") spolne identifikacije; intenzivne bolečine in konfliktov zaradi moškosti ali ženskosti ne doživljajo le tisti, ki zahtevajo operativno spremembo spola. Glej John K. Meyer in John Hoopes, "The Gender Dyphoria Syndromes", **Plastic and Reconstructive Surgery** 54 (oktober 1974): 447. Zdi se, da imajo transseksualci, ki so spremenili svoj spol iz ženskega v moškega, veliko podobnosti z butch lezbijkami. Naj-očitnejša razlika je*

iz delavskega razreda, nima osebne imena), v dogodku, ki je prežet s seksualnimi pomeni. Collinsova je "cvetoča, polnih ustnic in velikih prsi" (str. 16), kar bi informirane bralce lahko spomnilo na Ellisov citat, da je za "prirojeno invertiranko" pomembnejše dobro razvito telo kot pa lep obraz. Ko očaran otrok "obotavljivo stegne roko ... da bi dvignil (služabničin) rokav", Collinsova vzklikne: "Kako umazani nohti!" (Str. 17) Invertirankina roka je seksualni instrument, ki pa je umazan. Stephen se nemudoma zgane in si zdrgne nohte. Po tem dogodku Stephen ob misli na Collinsovo "postane vroče po hrbtenici navzdol", in ko jo Collinsova nepričakovano poljubi, Stephen ohromi nekaj tako "veličastnega, za kar sedemletni um ne najde imena". (Str. 18) Zaradi te "veličastne" stvari se Stephen počuti kot fant. Oblači se kot "mladi Nelson", tako da Collinsova pravi: "Mar gospodična Stephen ni videti natanko tako kot fant?" Stephen odvrne: "Gotovo sem fant, saj se počutim točno tako." Ko jo Collinsova zavrne, ji vse "pade dol", obleče si osovraženo dekliško obleko in muči svoje punčke tako, da jih "udarja po njihovih neškodljivih obrazih". (Str. 20)³⁷ Konča se tedaj, ko otrok vidi, kako lakaj Collinsovo surovo poljublja na usta. V navalu jeze Stephen vrže polomljen cvetlični lonc v lakajevo glavo. Njen razumevajoč in zaščitniški oče reši situacijo tako, da odpusti služinčad.

Za modernega bralca ta odlomek v romanu dokončno razkrije Stephenine občutke. Toda kot pišoča v letu 1928 je Hallova morala povedati več. Prikaže nam sira Phillipa, ki bere seksologa Karl Heinricha Ulrichsa in piše pripombe ob robovih. Pozneje, po njeni uničujoči strasti do zvite Američanke, Stephen bere Kraffta-Ebinga v knjižnici umrlega očeta in se spozna kot "napako v oploditvi".

Da, to je visoka cena za plačilo zahteve po seksualni identiteti. Toda tiste, ki obsojajo Hallovo, ker je sprejela seksološki model lezbištva, sprašujem, kako naj bi Hallova iz nove ženske, ki ljubi ženske, ustvarila seksualno bitje? Na primer, čeprav je Hallova zapisala besede, kot sta "ljubimka" in "strast", in referirala na "inverzijo", je njen odvetnik branil Studenec pred državno cenzuro tako, da je skušal prepričati sodišče, da so "v knjigi opisani odnosi med ženskami izraz normalnega prijateljstva." Hallova ga je "zaradi takega zagovora ogorčeno napadla, ker se ji je zdelo, da tak govor načenja moč prepričanja, s katerim je branila svoj primer. Njegov zagovor se ji je zdel, kot je povedal pozneje njen zagovornik, 'najpodlejši rez' in pri njenem skupnem kosilu ni mogla zadržati 'solz zaradi bolečine zlomljenega srca.'³⁸

Kako naj bi nova ženska sprožila zahtevo po svoji celoviti seksualnosti? Za meščanko ni bilo razvitega ženskega seksualnega diskurza; obstajali so samo moški diskurzi – pornografski,

leposlovni in medicinski – o ženski seksualnosti. Da bi postala odkrito seksualna, je nova ženska morala stopiti v moški svet kot heteroseksualka pod moškimi pogoji (lahkoživka) ali kot lezbijka – ali z njo – v moški preobleki (butch).

Ideje, metafore in simboli se lahko uporabljajo tako v radikalne kot konzervativne namene.³⁹ Ko je Hallova opremila biološko žensko z maskulinim jazom, je postavila pod vprašaj tako nujnost patriarhalnih kategorij spola kot tudi strinjanje z njimi. Če je spol naraven, potem moška lezbijka ne bi smela obstajati. Vendar Hallova ustvari iz nje živo, trpečo junakinjo (ne izgubljenke ali klovna) romana. Stephen ne preživi le družbene obsodbe, ampak zagovarja tudi svoj primer. Vendar žrtvuje svojo dediščino kot ženska in kot aristokratka. Tudi v intimnih odnosih plača visoko ceno: izgubi svojo mater in svojo ljubico Mary. Studenec raziskuje sovraštvo do sebe in dvom, ki spremlja nekoga, ki definira sebe kot “seksualno deviantno” osebo. Saj le tako lezbijka sprejme zavirljivo razločevanje med njo samo in heteroseksualno žensko.

Moški so uporabili to razliko za obsojanje lezbijk in strašnje heteroseksualnih žensk. Strah in antagonizem med samimi ženskami sta gotovo oslabila moderno feministično gibanje. In zato lezbične feministke (z blagoslovom nekaterih heteroseksualnih feministk) hočejo redefinirati lezbištvo kot “žensko identifikacijo”, model, ki ima – ne naključno – nekatere neugodnosti za heteroseksualne feministke.⁴⁰ Vizija Hallove o lezbištvu kot seksualni razliki in kot maskulinosti je neprijetna za lezbično feministično ideologijo.

Podobno kot Hallova tudi sama razumem lezbištvo kot seksualno razliko. Toda njeno enačenje lezbištva z maskulinim ne potrebuje obsodbe, temveč razširitev. Najprej moramo priznati, da je to, kar so opisovali Hallova in seksologi, bilo stvarno, ne glede na njihove ideološke namene. Nekateri ljudje, tedaj in danes, izkusijo “disforijo spola”, močan občutek, da njihov pripisan moški ali ženski spol ni v skladu z njihovimi občutki o sebi.⁴¹ To ni povsem ista stvar kot želja po posedovanju moči in moških privilegijev – dobro plačanih del, zahteve do splava, atletskega junaštva – čeprav za večino ljudi zunaj gibanja maskulina ženska ostaja simbol feminističnih aspiracij. Moškost in ženskost sta kot dva različna jezika. Čeprav vsi znamo oba, večina zatira en sistem in se izraža le v drugem.⁴² Mnoge lezbijke, kot je bila tudi Stephen Gordon, so biološko ženske, ki se med odraščanjem naučijo dele “napačnega” spolnega jezika.

Očitno je, da čim ožje in rigidnejše so spolne kategorije, tem lažje bo nekdo začutil, da je “padel iz vloge”. In če seveda ne bi bilo več spolnih kategorij, bi izginila tudi spolna disforija (kot tudi feminizem). Vendar feministične kritike tradicionalnih spolnih kategorij še ne rešujejo spolne disforije, zato ker so,

*zavračanje ali sprejemanje homoseksualne identitete. Primerjaj Studenec s študijami primera v Ira B. Pauley, “Adult Manifestations of Female Transsexualism”, v: **Transsexualism and Sex Reassignment**, ur. Richard Green in John Money (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1969), str. 59-87. Spolna disforija se lahko zelo plodno primerja z anoreksijo nervoze, bolj družbeno sprejeto in vse bolj običajno težavo podobe ženskega telesa. Kot feministke potrebujemo veliko bolj sofisticiran besednjak za govor o spolu. Seksologi so pogosto preplašeno konzervativni, vendar se prav tako ukvarjajo in skušajo pojasniti pomembne podatke. Glej npr. John Money in Anke A. Ehrhardt, **Man & Woman, Boy & Girl** (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1972). O radikalnem znanstvenem pristopu glej Suzanne J. Kessler in Wendy McKenna, najboljše novejšo odlomke o spolnem obratu pa najdemo v Pat Califia, “Gender-Bending: Playing with Roles and Reversals”, **Advocate** (september 15, 1983).*

⁴² Glej Money in Ehrhardt, str. 18-20.

⁴³ Harriet Whitehead, "The Bow and the Burden Strap: A New Look at Institutionalized Homosexuality in Native North America", v: **Sexual Meanings: The Cultural Construction of Gender and Sexuality**, ur. Sherry B. Ortner in Harriet Whitehead (Cambridge: Cambridge University Press, 1981), str. 80-115.

⁴⁴ Dva impresivna poskusa v tej smeri sta besedili Joan Nestle, "Butch-Fem Relationships", in Amber Hollibaugh in Cherrie Moraga, "What We're Rollin' Around in Bed With", oboje v: **Here-sies 12 3**, št. 4 (1981): 21-24, 58-62. Drugo je ponatisnjeno v: **Snitow, Stansell, in Thompson**, ur. (op. 2 zgoraj), str. 394-405.

prvič, le malo vplivale na zakoreninjene spolne strukture, in drugič, ker se zdi, da je spol posameznika utrjen v zgodnjem otroštvu. Čeprav spolna disforija obstaja v nekaterih preprostejših družbah,⁴³ se lahko razširi z istimi družbenozgodovinskimi procesi – z radikalnimi spremembami v ekonomiji, družinski strukturi in socializaciji – ki so spodbudili rast feminizma. Zakaj bi morale me kot feministke obžalovati ali zanikati obstoj maskulinih žensk ali feminilnih moških? Mar ne nasprotujemo pripisovanju specifičnih psiholoških ali družbenih lastnosti glede na biološka načela? Mar ne bi morale podpirati tiste med nami, butch lezbijke in queen pedre, ki še vedno nosijo največje breme homofobije?

Povezovanje lezbištva in maskulnosti pri Hallovi je treba pretresti, a ne zato, ker obstaja kot tako, temveč zato, ker to ni edina možnost. Spolna identiteta in spolno nagnjenje sta pravzaprav povezana, vendar različna sistema; to izpričuje veliko različnih usmerjenosti spola (ki so globoko zakoreninjene v rasnih, razrednih ali etničnih izkušnjah), ki jih najdemo v lezbični skupnosti. Mnoge lezbijke so maskuline; večina meša sloge med seboj in nekatere so poudarjeno ženstvene. Uspeh Stephen Gordon je zatemnil bolj ezoterične, kontinentalne in ženstvene imidže lezbijk, kot sta bili dekadentna Renee Vivien ali biseksualna Colette. Podoba ženstvene lezbijke je bila v nasprotju s teorijo o prirojenosti, ki so jo mnogi homoseksualni sodobniki Hallove, da bi se tako uprli zahtevam, naj se prepustijo kaznovalnim "terapijam". Čeprav so Stephenine ljubice v Studencu ženstvene in čeprav je Mary tista, ki zapelje Stephen, jo Hallova opisuje kot "normalno", to je heteroseksualno. Še celo Havelock Ellis je "ženski" lezbijki pripisal več dostojanstva in definiranosti. Mary kot pozabljiv in nedosleden karakter oslabi roman in obremeni Hallovo z neverjetnim koncem, ko Stephen "plemenito" preda Mary moškemu. V resničnem življenju se ljubica Hallove Una Troubridge ni vrnila k heteroseksualnosti niti tedaj, ko jo je Hallova pozneje zapustila zaradi druge ženske.

Toda obstoj lezbijke, ki se ni vsaj nekako počutila moško, je bil za Hallovo očitno nemogoč. "Ženska" lezbijka je bila v nasprotju s prepričanjem, da je spolna želja lahko samo moška in da je objekt želje feminilne ženske lahko samo moški. Maryjina resnična zgodba še ni bila povedana.⁴⁴

Prevedla Suzana Tratnik